

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасний темп розвитку суспільства, технологій орієнтує майбутнього фахівця на оволодіння методами науково-дослідницької діяльності, які дозволять висококваліфікованому інженеру-педагогу протягом всього життя не тільки спрямовувати свої зусилля на постійне удосконалення навчального процесу, а і на підтримання своєї кваліфікації відповідно до науково-технічного та соціально-економічного прогресу суспільства.

Навчальний процес має бути зорієнтованим на формування у студентів наукового та творчого мислення через залучення їх до дослідницької діяльності на протязі всього періоду навчання. Ця теза чітко визначена у таких нормативних документах, як Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)", "Національна доктрина розвитку освіти у XXI ст.", Закон "Про Вищу освіту", "Про професійно-технічну освіту" тощо, у яких висунуто нові вимоги до модернізації підготовки майбутніх інженерів-педагогів, в основі яких лежить інтеграція навчального процесу з науково-дослідною роботою студентів, яка визначена як складова частина підготовки фахівців [5; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... На сучасному етапі розвитку педагогічної науки дослідженнями в напрямку інтеграції навчальної та дослідницької роботи займалась ціла низка вчених-педагогів, які розкрили:

- дидактичні умови формування інтересу до навчально-дослідницької роботи, організації дослідницького підходу в навчанні (П.Лузан, І.Кравцова, В.Андреев, О.Максимова, А.Дьомін, В.Беспалько, М.Князян, Є.Кулик, Н.Гловин, В.Кулешова, О.Рогозіна);

- теоретичні засади організації та формування дослідницьких умінь за допомогою інформаційно-комунікативних технологій (С.Раков, Ю.Триус, О.Каневська, Т.Сидоренко);

- суть структури та умов формування творчої особистості майбутнього фахівця в дослідницькій діяльності (О.Гаврилюк, О.Павленко, О.Овсянников, А.Рибалко);

- зміст та структуру професійної підготовки (Ю.Бабанський, В.Манько, В.Беспалько, Н.Тверезовська, В.Сидоренко, І.Зязюн).

Аналізуючи праці вищезазначених дослідників, можна стверджувати, що розвиток і удосконалення дослідницьких умінь студентів великою мірою залежить від організації їх навчально-дослідницької діяльності, її методики та рівня сформованості навчальних і дослідницьких умінь по закінченню ВНЗ.

Дослідницька діяльність розглядалась у працях сучасних вчених-педагогів неодноразово, внаслідок чого ми спостерігаємо значну кількість тлумачень дослідницької діяльності: навчально-дослідницька (дослідна) діяльність (В.Андреев, В.Литовченко, Н.Недодатко, А.Карлащук, О.Рогозіна, П.Лузан,); науково-дослідницька діяльність (М.Князян, В.Прошкін, Н.Гловин, Н.Амеліна, І.Краснощок, А.Савенко); навчально-науково-дослідна робота (К.Казанцева, Т.Краморова,); дослідницько-творча (В.Андреев, Г.Лиходеева); пошуково-дослідницька (В.Кулешова, Т.Орлова, М.Меситова).

Формулювання цілей статті... Такий поділ дослідницької діяльності на види спонукає нас до розгляду у цій статті основних підходів щодо визначення терміну "дослідницька діяльність".

Виклад основного матеріалу дослідження... На сьогодні значна кількість сучасних педагогів-дослідників вважають, що ідея пріоритетності випереджальної освіти має право на існування за умови орієнтації її на діяльність. На їх думку, забезпечити ефективне формування всебічно розвиненої, інтелектуальної, творчої особистості можливо за рахунок інтеграції навчальної діяльності з іншими видами діяльності, наприклад, такими, як навчально-дослідницька, науково-дослідницька або пошуково-дослідницька.

У філософії поняття "діяльність" включає в себе чотири основні складові елементи: мету, засоби, процес (структуру) та результат. З філософської точки зору діяльність можна визначити як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і перетворення навколишнього світу, включаючи самого себе й умови свого існування [4, с. 32]. А отже, розвиток самої людини в процесі її діяльності є цілком закономірним результатом. Цієї ж думки притримується і психологічна наука, в межах якої діяльність характеризується предметністю й суб'єктивністю та виражається через взаємодію суб'єкта з навколишнім світом, внаслідок чого одним з результатів цієї взаємодії є саморозвиток суб'єкта діяльності.

Сучасні вчені-педагоги розглядають діяльність як систему дій особистості, спрямовану на перетворення навколишнього світу. При цьому будь-яка діяльність розглядається як навчальна, оскільки в процесі її виконання відбувається формування нових чи подальший розвиток раніше набутих знань, умінь та навичок [2, с. 15].

О.Рогозіна в своєму дослідженні дає визначення діяльності як сукупності дій суб'єкта, які спрямовані на зміну навколишнього світу та виробництво об'єктивного продукту матеріальної та духовної культури. Вона також зазначає, що на початку діяльність є практичною та матеріальною, а вже у процесі розвитку перетворюється у теоретичну [4, с. 32].

Дослідницька діяльність студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу. У свою чергу Н. Гловин розуміє дослідницьку діяльність студентів, як процес перетворення інформації у знання, набуття нових знань і навичок, нової інформації про піддослідний об'єкт та кінцевим результатом якого є матеріалізація знань у професійну діяльність. На думку Н. Амеліної, дослідна діяльність – це пізнавальна активність студентів, яка здійснюється за допомогою методів наукового дослідження на всіх етапах навчальної діяльності [1, с.37]. Визначення Н. Амеліної дотримуються у своїх працях такі дослідники науково-дослідної роботи студентів, як А. Кукушкіна, М. Анцибор, О. Рагозіна та інші [2, 5, 8]. Ми у своєму дослідженні будемо дотримуватись визначення дослідницької діяльності, наведеного у статті О.Міхно, яке на нашу думку, найбільш повно відображає суть даного поняття. Таким чином, дослідницька діяльність буде розглядатись нами як діяльність, що породжується у результаті функціонування механізму пошукової активності й будується на основі її дослідницької поведінки. Але якщо пошукова активність припускає лише пошук в умовах невизначеної ситуації, то дослідницька діяльність містить у собі й аналіз отриманих результатів (у цьому випадку ми маємо на увазі операції аналітичного мислення: аналіз, синтез, класифікація тощо), і оцінку розвитку ситуації, і прогнозування (побудова гіпотез) відповідно до подальшого її еволюціонування, а також моделювання своїх майбутніх передбачуваних дій.

У працях вищезазначених вчених-педагогів дослідницька діяльність студентів розглядається як система двох елементів: навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності. Перша визначається як різновид індивідуальної пізнавальної діяльності, заснованої на творчому підході до вивчення дисципліни та об'єкта пізнання, і проводиться в рамках навчального процесу на аудиторних заняттях, а друга полягає у засвоєнні та застосуванні студентами дослідницьких умінь, методів наукового дослідження для розв'язання професійних задач зі свого фаху в позааудиторний час [4, с. 47; 92].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки вчені ототожнюють поняття професійної й фахової підготовки та розглядають їх як синоніми професійної освіти. На думку вчених-педагогів, її зміст включає засвоєння теоретичних знань та розвиток практичних умінь та навичок для отримання потрібної професії. У більш широкому розумінні поняття “фахова підготовка” розкривається у Енциклопедії професійної освіти. Тут цей термін пояснюється як “сукупність знань, умінь та навичок, особистісних якостей, трудового досвіду та норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією” [10, с. 647].

Продовжуючи аналіз поняття “фахова підготовка” у педагогічних словниках ми зустрічаємо декілька різних визначень терміну “підготовка”, наведемо декілька з них: “1. Запас знань, навичок, досвід і т.ін., набутий у процесі навчання практичної діяльності”; “2. Це запас знань, отриманих у процесі навчання будь-чому” [9, с. 302]; “3. Сукупність знань, умінь, навичок, оволодіння якими дає змогу бути фахівцем у певній галузі” [4, с. 42].

Фахова підготовка інженера-педагога за профілем “Технологія виробництва і переробки продуктів сільськогосподарства” відповідно до освітньо-професійної програми підготовки передбачає дуже широкий спектр теоретичних, дослідницьких, практичних знань, умінь та навичок з інженерної складової. Враховуючи швидкий темп розвитку технологій, інженер-педагог повинен постійно оновлювати та вдосконалювати свою кваліфікацію відповідно до сучасного стану виробництва. Усвідомлення цих обставин призводить до виникнення в майбутнього фахівця інтересу та потреби в самоосвіті.

Так, у нашому дослідженні під фаховою підготовкою інженерів-педагогів ми розуміємо цілеспрямований, керований процес надання якісної підготовки майбутнім фахівцям у вигляді фахових теоретичних знань та практичних вмінь відповідної спеціальності й рівня кваліфікації для забезпечення необхідної конкурентоспроможності на ринку праці й здатності самостійно вирішувати фахові завдання.

Розглядаючи дослідницьку діяльність як елемент фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів, необхідно звернути увагу на те, що вона включає в себе дві складові: педагогічну та інженерну. Значна кількість вчених розглядали дослідницьку діяльність студентів у процесі застосування дослідницьких задач, комплексу дослідницьких проблемних педагогічних завдань, методів моделювання чи проектування педагогічних процесів; інформаційно-комунікативних комп'ютерних технологій навчання; викладання суто педагогічних дисциплін таких, як “Основи науково-педагогічних досліджень”, “Методика професійного навчання” тощо, або під час проходження студентами педагогічної практики, курсового чи дипломного проектування.

Очевидно, що формування дослідницьких умінь майбутнього інженера-педагога в процесі вивчення ним інженерних спеціальностей циклу професійної та практичної підготовки є одним з пріоритетних напрямків одержання висококваліфікованих та конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, оскільки аналіз проблеми і проблемних ситуацій, їх моделювання та дослідження, пошук розв'язання інженерних задач та аналіз отриманих

результатів є безпосередніми компонентами інженерної складової їх підготовки [3, с. 37]. Ці компоненти передбачають міцне засвоєння знань, умінь і навичок з фундаментальних, загальнотехнічних дисциплін та дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, розвиток самостійності, технічного та інженерного мислення шляхом наукової організації навчально-дослідної та науково-дослідної діяльності студентів.

Аналіз процесу підготовки майбутніх інженерів-педагогів дозволив виділити ряд суперечностей: між сучасними вимогами до професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів та якістю їх підготовки (це пов'язано з тим, що традиційна система навчання стала суперечити вимогам, які висуваються сучасним інформаційним етапом розвитку суспільства); між збільшенням обсягу навчальної та наукової інформації та обмеженими можливостями її засвоєння студентами у визначені терміни часу (навчальна потреба забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна знань, ідей і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна поколінь; у зв'язку з цим актуальною стає проблема оптимального співвідношення між лавиноподібним зростанням обсягу знань і людською здатністю їх творчого засвоювати); між швидким темпом розвитку й впровадження сучасних технологій у виробництво та морально застарілою матеріально-технічною базою навчальних закладів.

Ми згодні з Н.Гловин, яка вважає дослідницьку діяльність студентів одним із шляхів розв'язання вищезазначених суперечностей. На її думку, принцип інтеграції наукової праці з навчальною в умовах нового інформаційного суспільства та науково-технічної революції стає постійно діючим фактором формування майбутнього фахівця. Причому, як показує аналіз нормативних документів, в умовах сучасного розвитку освіти навчально-дослідницька та науково-дослідницька діяльність не є більше засобом творчого розвитку тільки найкращих студентів, а є засобом підвищення якості фахової підготовки усіх інженерів-педагогів [3, с. 34].

Досвід вітчизняних та закордонних вчених, накопичений у напрямку організації дослідницької діяльності студентів, показує, що такий підхід до навчання сприяє розвитку самостійності та творчого мислення майбутніх фахівців, стимулює розвиток дослідницьких умінь і дає можливість виразити себе та перевірити у конкретній навчальній, науковій чи виробничій діяльності.

Після проведення аналізу нормативних документів, системи державних стандартів вищої освіти та науково-методичної літератури можна зробити висновок, проте що основним завданням дослідницької діяльності студентів у процесі фахової підготовки є формування умінь та навичок проведення дослідницької роботи, ознайомлення їх з її структурою, принципами та методологією наукових досліджень, формування та розвиток інтересу до дослідницької діяльності [5, 6]. При виконанні навчально-дослідницьких та науково-дослідницьких робіт студенти знайомляться з актуальними проблемами сучасної науки та її надбаннями, з особливостями роботи в навчальних та науково-дослідних лабораторіях, вчать формулювати тему дослідницької роботи та добирати науково-методичну літературу, працювати з контрольно-вимірними приладами та іншим обладнанням, застосовувати уміння розв'язувати наукові та виробничі завдання, самостійно проводити експериментальні дослідження, аналізувати та оформляти відповідним чином результати проведеної роботи.

На сучасному етапі розвитку системи освіти використовуються такі форми дослідницької діяльності студентів, як: лекції, засновані на принципах проблемного навчання та дослідницького підходу; лабораторні та практичні роботи з елементами дослідницького підходу; підготовка наукового реферату; навчально та науково-дослідницька робота в процесі виконання курсових робіт; навчально та науково-дослідницька робота в процесі виконання дипломного проекту; виконання навчально та науково-дослідницьких завдань у процесі проходження виробничої, технологічної та переддипломної практики; участь у наукових семінарах, студентських наукових гуртках, студентських конференціях та олімпіадах; участь студентів у науково-дослідній роботі кафедр; участь студентів у роботі науково-дослідних лабораторій, а також виконання навчально та науково-дослідних індивідуальних завдань [3, с. 34; 87].

Необхідно також зауважити, що дослідницька діяльність лежить в основі виробничо-технологічної, яка є одним із провідних видів діяльності інженера-педагога [7, с. 18]. Ми згодні з В.Кулешовою, що даний вид діяльності характеризує інженера-педагога як фахівця, який здатний досліджувати та вдосконалювати педагогічні технології, але необхідно також звернути увагу на те, що професійна діяльність майбутніх інженерів-педагогів передбачає постійно підтримувати свою кваліфікацію за допомогою самостійного пошуку та аналізу інформації з нових науково-технічних досягнень суспільства, нових технологій виробництва та переробки продукції, відповідно до періодичного оновлення змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки [7, с. 19].

Висновки... Проведений аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що на сучасному етапі модернізації освіти, незважаючи на різні підходи до трактування поняття "дослідницька діяльність", інтеграція її з навчальним процесом розглядається як найбільш ефективний підхід до підготовки висококваліфікованого, мобільного фахівця у вищому навчальному закладі.

На основі проведеного аналізу тлумачень терміну "дослідницька діяльність" ми робимо висновок, що даний вид діяльності є важливою складовою фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів, у результаті якої вони оволодівають методами науково-дослідницької роботи, розвивають індивідуальні якості, науковий та

творчий тип мислення для застосування теоретичних знань та практичних умінь з спеціальних дисциплін інженерної складової циклу професійної та практичної підготовки. Отож на нашу думку дослідницька діяльність – як діяльність, заснована на дослідницькій поведінці особистості внаслідок функціонування в ній механізму пошукової активності.

Література

1. Амелина Н.С. Учебно-исследовательская деятельность студентов педвуза в процессе изучения дисциплин педагогического цикла : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Амелина Н.С. – КДПИ им. А.М.Горького. – Киев. – 1982. – 165 с.
2. Гальперин П.Я. Введение в психологию / Гальперин П.Я. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – 151 с.
3. Гловин Н.М. Формування дослідницьких умінь з дисциплін природничо-математичного циклу в студентів агротехнічного інституту в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. „Теорія і методика професійної освіти” / Н.М. Гловин. — К., 2007. – 20 с.
4. Дьяченко М.И. Краткий психологический словарь : личность, образование, самообразование, профессия / М.И. Дьяченко, А.А. Кандыбович. – М.н. : Хэлтон, 1998. – 339 с.
5. Закон України “Про освіту” // Голос України. – 1996. – 25 квітня. – № 77.
6. Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів. / за ред. проф. М.І. Панова. – Харків. : 2003. – 336с.
7. Кулешова В.В. Формування пошуково-дослідницьких умінь майбутніх інженерів-педагогів : навч.-метод. посіб. для викладачів та самостійної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей / Вікторія Володимирівна Кулешова. – Харків : УІПА, 2007. – 91с.
8. Рогозіна О.В. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів трудового навчання у процесі навчально-дослідницької діяльності / О.В. Рогозіна // зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2005. – №3, С. 174-178
9. Український педагогічний словник / [авт.-уклад. Гончаренко С.І.]. – Київ. : Либідь, 1997. – 376 с.
10. Энциклопедический словарь : в 2 т. / [под. ред. Б.А. Введенского] – М. : Советская энциклопедия, 1963. – Т.1. – 656 с.

Анотація

У статті проводиться понятійний аналіз дослідницької діяльності як елементу фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів, розглядаються форми її здійснення та основні завдання у процесі підготовки фахівців.

Аннотация

В статье проводится понятийный анализ исследовательской деятельности как элемента профессиональной подготовки будущих инженеров-педагогов, рассматриваются формы ее осуществления и основные задачи в процессе подготовки специалистов.

Summary

The defenitional analysis of research activity as an element of future engineering teachers' professional training is carried out in the article; the forms of its realizing and the main tasks in the process of specialists' training are considered.

Ключові слова: діяльність, дослідницька діяльність, навчально-дослідницька діяльність, фахова підготовка, інженер-педагог.

Ключевые слова: деятельность, исследовательская деятельность, учебно-исследовательская деятельность, профессиональная подготовка, инженер-педагог.

Key words: activity, research activity, educational and research activity, professional training, an engineering teacher.

Подано до редакції 13.10.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Харламенко В.Б.

УДК: 378.937 + 371.03

©2012

Осипова Т.Ю., Розум К.В.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ І ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді... У мінливих умовах сьогодення, пов'язаних із постійними змінами політичного, економічного, соціального стану у країні, вміння долати конфлікти й попереджувати їх виникнення є необхідною якістю для кожної особистості. Особливо це стосується учителів, діяльність яких насичена різноманітними конфліктними ситуаціями, що виникають у процесі спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами, адміністрацією навчального закладу тощо. Молодому вчителю не легко пристосуватися до реальних умов професійної діяльності в певному навчальному закладі, адже він повинен не лише продемонструвати свої знання, вміння та навички з навчальної дисципліни, а й виявити свої здібності в